

6. Zodpovedná firma - ako sa mení podnikanie a jeho miesto v spoločnosti?

MICHAL KIŠŠA
Nadácia Pontis

MARTINA KOLESÁROVÁ
Nadácia Pontis

IVANA VAGASKÁ
Business Leaders Forum

TATIANA ŠVRČKOVÁ
Slovak Telekom

JAROSLAV GRYGAR
Whirlpool Slovensko

Aká je v súčasnosti úloha firiem vo svete a na Slovensku? Ako sa firmy prejavili v posledných krízach (Covid, vojna na Ukrajine) a čo môžeme čakať v budúcnosti? Budú sa firmy zameriavať primárne na dopad a zlepšovanie fungovania v spoločnosti alebo bude stále primárnym motivátorom zisk? Je v budúcnosti cestou k riešeniu spoločenských problémov spolupráca s vládou a občianskym sektorom? Na tieto a ďalšie otázky budeme hľadať odpovede v tíme vedenom Michalom Kiššom, výkonným riaditeľom Nadácie Pontis.

Zhrnutie odporúčaní

- Určiť vlastníka ESG medzi štátnymi inštitúciami. Aj v konkrétnych podtémach.
- Vláda by mala jasne stanoviť ciele a priority. V strednodobom a dlhodobom horizonte.
- Jasná, štruktúrovaná a záväzná stratégia ESG je nevyhnutná pre všetky firmy.
- V tvorbe politik a programov je nutné prizývať firmy a občiansku spoločnosť.
- Mať odvahu realizovať pilotné riešenia predtým, ako sa návrhy pretavia do legislatívy.

Kríza dôvery a úloha firiem v spoločnosti

V dobe všeobecnej a globálnej krízy dôvery, ktorá je na Slovensku ešte výraznejšia aj oproti susedným krajinám, sa firmy a ich vedúci predstavitelia a predstavitelky dostávajú do popredia. Podľa celosvetového prieskumu Edelman Trust Barometer sa ukazujú spolu s občianskymi organizáciami ako dôveryhodný zdroj informácií pre ľudí, ktorí už neveria vládam, inštitúciam či médiám. Dopyt po tom, aby boli firmy a ich predstavitelia nositeľmi hodnôt a angažovali sa aj v celospoločenských témach je preto značný a firmy, aj na Slovensku, už v oveľa väčšej miere reagujú na tieto očakávania.

V dnešnom atomizovanom svete je úloha firiem nezanedbateľná. Firmy sa na Slovensku v posledných rokoch etablovali ako hráči v spoločenskom slova zmysle. Okrem toho, že vytvárajú pracovné miesta a svojim podnikaním podporujú

hospodársky rast, môžu zlepšovať kvalitu života prostredníctvom svojich produktov a služieb. Môžu však ísť aj ďalej - postaviť sa za hodnoty, na ktorých je vybudovaná prosperita a mier západnej Európy. Či už sa jednalo o vraždu novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice Marty Kušnírovej a na jej základe vzniknutom hnutí Za slušné Slovensko, o prepuknutie pandémie Covid-19 alebo o neočakávanú vojnu na Ukrajine, zásadná časť podnikateľského prostredia sa postavila na stranu západných hodnôt ochrany ľudských práv a liberálnej demokracie.

Ešte pred pár rokmi bol prevažujúci pohľad zo strany firiem taký, že čokoľvek, čo by mohlo byť vnímané ako „politické“, je pre ne tabu. Tieto postoje sa menia – podľa vyššie spomínaného prieskumu Edelman Trust Barometer, verejnosť dôveruje firmám, že vedia riešiť aj celospoločenské problémy, čo vytvára na firmy tlak zo strany zamestnancov aj zákazníkov, aby sa stali angažovanejšími spoločenskými hráčmi. Na Slovensku je to zreteľne vidieť na postoji k vojne na Ukrajine, hodnotový prístup a potreba verejne deklarovat' hodnoty slobody a demokracie prevážili nad tým zostať apolitickým za každú cenu. Veľká väčšina firiem, veľkých aj malých, nielen v bezprecedentnej miere pomohla vojnou postihutej Ukrajine, ale aj jasne vyjadrila svoj postoj odsudzujúci agresiu.

Ako dôležitú vidíme aj rolu firiem v posilňovaní demokracie, napríklad cez tlak na vládu, spoluprácu s neziskovým sektorom. Je kľúčové, či vidia firmy svoju úlohu v tomto smere ako aktívnych hráčov, ktorí plánujú svoj biznis dlhodobo, alebo pasívne akceptujú aktuálnu situáciu a na dlhodobosti im nezáleží. Riziko Slovenska je tiež v prevahe medzinárodných hráčov, ktorí vedú z krajiny a malého trhu relatívne rýchlo odísť, ak by sa zmenilo politické usporiadanie.

Stakeholderi firmy

V dnešnej dobe je Friedmanovská doktrína, ktorá definuje koncept firemnej zodpovednosti len na úroveň získavania profitu prekonaná a nahradil ju Stakeholder Capitalism a ESG. Úlohu firiem len ako tvorcu hospodárskeho rastu a zamestnanosti nahradil koncept firemného občana. Prínos dobre fungujúcej firmy je komplexný, má mnoho vrstiev a má aj multiplikačný efekt. Cez svojich stakeholderov firma etickým prístupom a podporou udržateľnosti šíri dobrú prax ďalej a vytvára tak niečo, čo by sa v ideálnom prípade aj na Slovensku malo časom stať štandardom.

Z hľadiska nových trendov, ktoré predpokladajú zmeny ekonomiky sa firmy budú zameriavať čoraz viac na to, ako ich biznis vplýva na spoločnosť, v zásade nebudú mať na výber - Sitra Megatrends Report hovorí o zmene kapitalizmu smerom k tzv. „restoratívnej ekonomike“, Mariana Mazzucato píše o „Mission Economy“, hodnotíte pre stakeholderov vs. hodnotíte pre shareholderov, o „zmierňovanie negatívnych vplyvov cez ESG vs. zameranie podnikania na reálne riešenie spoločenských problémov“. Najviditeľnejšie je toto smerovanie pri riešení klimatickej krízy, už v súčasnosti vzniká mnoho firiem, ktoré vidia v inováciách na riešenie klimatickej krízy reálnu podnikateľskú príležitosť.

Dobrovoľnosť vs. povinnosť

„Profesionalizácia“ spoločenskej zodpovednosti firiem priniesla do slovenskej spoločnosti to, že viaceré firmy dnes pomáhajú riešiť mnohé spoločenské problémy a je predpoklad, že táto úloha firiem v spoločnosti sa bude postupne zvyšovať. Svoje slovo v tejto téme má, samozrejme, aj legislatíva. Ak sa firmy nebudú primárne sústrediť na zlepšovanie spoločnosti, vedú ich k tomu dotlačiť zákony. Aj menej angažované firmy sa výrazne posunú dopredu v záležitostiach, ako je napr. meranie uhlíkovej stopy či ochrana ľudských práv v dodávateľskom reťazci, keď musia. Zmena používania skratky CSR na ESG nie je len výmenou troch písmeniek, ale aj posunom od dobrovoľnosti v realizácii aktivít spoločenskej zodpovednosti ku compliance, a teda povinnosti tieto aktivity realizovať, merať a vyhodnocovať, lebo to tak ukladá zákon (napr. aktuálna Smernica EÚ o nefinančnom reportovaní CSRD ale napr. aj Smernica o náležitej starostlivosti v dodávateľskom reťazci CSDD).

Úloha spolupráce

Nepochybnou nutnosťou pri riešení existujúcich spoločenských problémov, ako sú demografia, vzdelávanie, odchod mladých ľudí do zahraničia, sociálna starostlivosť alebo zdravotníctvo, je spolupráca medzi všetkými aktérmi na scéne – vládou ako predpokladaným motorom zmien – fungujúcou ako stanovovateľ priorít rozvoja a politik, firemných sektorom, ktorý by mal svoje snaženie a hľadanie nových príležitostí na zisk riešiť v témach prospešných pre spoločnosť a občianskym sektorom, ktorý bude pomáhať hľadať riešenia a ktorý bude sústredovať základňu pre implementáciu a testovanie týchto zmien.

Štruktúrovaná a záväzná spolupráca medzi firmami, vládou a občianskym sektorom je v súčasnosti a bude aj v budúcnosť jedinou cestou k riešeniu spoločenských problémov. Tieto sektory majú rôzne zdroje, skúsenosti a zodpovednosti a ich spolupráca môže viesť k efektívnym riešeniam a hmatateľným výsledkom. U nás, bohužiaľ, zatiaľ nefunguje. Chýba proaktívnosť a koordinácia zo strany štátu. Príkladom zlyhania je, okrem iných vecí, aj koordinácia agendy Cieľov udržateľného rozvoja, ktorých plnenie štát zanedbáva a plnenie týchto cieľov monitoruje len formálne.

Konkrétne príklady firiem

V tejto časti uvádzame niekoľko príkladov firiem, ktoré sa na cestu udržateľnosti vydali buď účelom svojej existencie a produktami, ktoré majú pozitívny vplyv na fungovanie spoločnosti, alebo svojím spôsobom fungovania a zvažovania potrieb stakeholderov, podpory komunity a zamerania sa na riešenie spoločenských problémov na celoslovenskej alebo regionálnej úrovni. Mohli by sme vymenovať mnohé príklady členských firiem združenia Business Leaders Forum či víťazov ocenenia Via Bona Slovakia – ich spoločným menovateľom by vždy bol komplexný prístup k environmentálnym, sociálnym a governance aspektom fungovania firmy. Sú to firmy, ktoré majú a naplňujú svoju ESG stratégiu, reportujú dosiahnuté úspechy a táto agenda je u nich väčšinou inštitucionalizovaná v podobe samostatnej pozície.

Alfa Bio

Zo slovenských spoločností, ktoré výrazne ovplyvňujú aj správanie spotrebiteľa, môžeme spomenúť napríklad spoločnosť Alfa Bio. So svojou víziou prinášajú inovatívne riešenia pre zdravý životný štýl, prispievajú k zmene stravovacích návykov a smerujú s dostupnými produktami k výchove zdravých spotrebiteľov. Spoločnosť v minulosti získala aj ocenenie za spoločenskú zodpovednosť Via Bona Slovakia pre malú a strednú firmu. Na Slovensku má vysoké renomé, meno firmy dokonca bolo aktívne chránené zo strany ostatných firiem pri obvinení zo zlej kvality produktu. Vidíme aj prelínanie s verejnou sférou - bývalý šéf firmy úspešne kandidoval za predsedu BBSK a jeho syn, tiež predtým pracujúci vo firme, svojho otca na čele samosprávneho kraja nahradil.

ESET

Slovenská firma, ktorá sa presadila vo svete a ktorá sa v podpore komunity rozhodla špecificky zamerať na konkrétnu tému, v ktorej chce dosiahnuť dlhodobú zmenu – a teda pozdvihnutie vedy na Slovensku, jednak v zmysle jej realizácie a kvality a jednak v zmysle zvýšenia verejného povedomia. ESET je presne typ firmy, ktoré Slovensko potrebuje. Úspešný príbeh, ktorého súčasťou nie je len vytváranie pracovných miest a budovanie povedomia o Slovensku v zahraničí vďaka kvalitným produktom, ale aj verejné deklarovanie a obrana etických hodnôt.

Slovak Telekom

Slovak Telekom, pôvodne štátna firma sa transformovala na firmu s jedným z najprepracovanejších programov udržateľnosti. Popri aktuálnej ESG stratégii je dlhodobým podporovateľom tém, ktoré mali a majú potenciál systémovo zlepšiť spoločenské problémy. Či už to bola v minulosti podpora nepočujúcich, vyrovnávania rozdielov už v ranom veku až po podporu nepočujúcich podnikateľov alebo aktuálne podpora digitálneho vzdelávania a programovania na školách. Spoločnosť si dlhoročne držala stratégiu stabilného donora so zameraním na trvalú zmenu.

Whirlpool Slovensko

Výrobná firma zo severného Slovenska, jeden z najväčších regionálnych zamestnávateľov s portfóliom aktivít v rámci globálnej CSR/ESG stratégie. Na Slovensku sa zameriava na tri hlavné piliere: 1. Prístup k jedlu a zodpovedná spotreba: Zabezpečiť prístup k výživným potravinám, podporovať šetrenie potravinami v domácnostiach a zvyšovať povedomie o hodnote potravín. 2. Bývanie: Poskytovať rodinám v núdzi primerané, bezpečné a dostupné bývanie. 3. Zamestnanosť mládeže: Podpora zamestnanosti mladých ľudí so zameraním na S.T.E.M. (veda, technika, inžinierstvo a matematika). K dominantným témam patrí vzdelávanie a zamestnávanie rómskych občanov. V súčasnosti až 23 % zamestnancov vo Whirlpool Poprad je rómskeho pôvodu, čím je spoločnosť pozitívnym príkladom riešenia zamestnanosti preferovaním domácej pracovnej sily.

Odporúčania pre tvorbu verejných politík:

Vo všeobecnej odporúčame, aby bol známy „vlastník“ agendy ESG spomedzi štátnych inštitúcií. Táto inštitúcia by následne mala pravidelne organizovať stretnutia s predstaviteľmi zamestnávateľov a ich združení, občianskym sektorom, na ktorých by sa spoločne definovali priority a reálne možnosti v jednotlivých oblastiach, ako aj kroky, ktoré jednotliví aktéri môžu a chcú podniknúť.

Tento istý princíp by sa mal uplatniť aj v konkrétnych podtémach, napr. chýba aktívna podpora diverzity a inklúzie na pracoviskách zo strany Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny. Len pre ilustráciu spomenieme, že Charta diverzity v Estónsku je už niekoľko rokov financovaná priamo z Ministerstva práce, zatiaľ čo u nás absentuje čo i len základný kontakt/dialóg medzi Chartou a štátom.

Vláde odporúčame stanoviť si jasné ciele a priority v strednodobom a dlhodobom horizonte. Je potrebné, aby sme mali jasne stanovenú stratégiu a rámce, kam sa Slovensko chce dostať a štát by si mal stanoviť, aký chce mať vplyv na podnikateľský sektor v ESG oblastiach.

Nevyhnutnou je jasná, štruktúrovaná a záväzná stratégia v ESG pre všetky podnikateľské subjekty. Pri tvorbe politík/legislatívy, programoch a projektoch je nutné prizývanie firiem a organizácii občianskej spoločnosti, ktoré majú v danej oblasti úspechy.

V spolupráci všetkých troch sektorov odporúčame aj odvážnu realizáciu pilotov návrhov a riešení predtým, ako sa pretavia do legislatívy.

Tak ako môžeme s určitosťou povedať, že spoločenské problémy vieme vyriešiť len spoločnou aktivitou, tak isto je zrejmé, že sa postupne budú stierať rozdiely v prístupe k podnikaniu a k neziskovým aktivitám. Firmy sa budú viac približovať k občianskej spoločnosti tematicky, občianske organizácie budú zas mať snahu byť lepšie finančne udržateľné. Štát by mal obom tým to procesom aktívne pomôcť.